

Dr Slaviša Kovačević, docent

P R E D A V A N J E I

I Zašto se danas proučava politika i politički sistem?

Politički sistem je posebna naučna disciplina političkih i pravnih nauka i nastavna disciplina koja se izučava i na pravnim fakultetima. Politički sistem je nesumnjivo danas najšire prihvaćen naučni koncept za objašnjenje i razumevanje široke i složene oblasti politike i njenog uticaja na ostale podsisteme i oblasti života. Izvorno, proučavanje političkih sistema nastalo je i ustalilo se u SAD pedesetih godina prošlog veka, a sve više ga prihvataju i naučnici u Evropi. Danas je u celom svetu prihvaćen Politički sistem kao sistemski pristup u proučavanju politike.

1. Politika je nesumljivo dominantno utiče na sve značajne tokove društva. Politika je proces upravljanja celim društvom. U društvenoj strukturi-sistemu, politika i politički sistem postoje kao posebna i nadređena oblast koja *usmerava i reguliše sve društvene procese i odnose*. Politizacija i partifikacija je opšta, zajednička i suštinska karakteristika globalnog i svakog pojedinačnog društva.
2. U tom smislu, današnja politika postaje i *glavna odrednica pravnog sistema*. Uticaj politike na pravo, njegovo stvaranje, tumačenje i primenu danas je toliko očigledan da postoji opšta saglasnost u nauci da je nemoguće spoznati pravni sistem i njegovo funkcionisanje u celini bez razumevanja politike kao dominantnog faktora koji ga oblikuje. Obično se kaže: kakva politika takvo i pravo, kakvi političari takvi i zakoni. Kvalitet političkih subjekata i nosilaca javnih funkcija utiče i na sadržaj i kvalitet pravnog sistema.
3. Akademski značaj nauke o političkom sistemu posebno se izražava u tome da nema stručnjaka iz različitih oblasti društvenih nauka *ako istovremeno on ne poznaje i razume svet politike*. Pored toga, znanja iz politikologije omogućavaju pravniku da razume širi kontekst u kome funkcioniše pravni sistem, da shvati uticaj međunarodnih i unutrašnjih činioaca koji su značajni za ukupan poredak prava.
4. Pravo nije samo predmet proučavanja pravne nauke u užem smislu. Pored normativno-logičkog metoda u proučavanju prava, neophodno je uključiti i sociologiju prava, *politikologiju prava*, ekonomsku analizu prava i slično.

II Politikološko razumevanje prava

Politikologija prava proučava složen splet odnosa između politike i prava. Sa jedne strane, politika je odlučujući faktor stvaranja i primene prava, a sa druge strane pravo je normativno sankcionisan okvir političkog ponašanja. Između prava i politike uvek postoji jedan napet i protivrečan odnos. Politika je oduvek težila da instrumentalizuje pravo i racionalizuje ga prema dominantnom interesu ekonomske i političke moći, a nastojanje prava da ograniči i kanališe političku moć uvek je uzimalo pred totalitarnom pretenzijom politike da sebi podčini i pravo. Čija moć toga i pravo. Svi emancipatorski pokušaji pravnog ograničavanja politike očišćeni u konstitucionalizmu i vladavini prava još uvek nisu uspeli da politiku podčine pravu i moralu. Koliko god pravo nastoji da ograniči politiku, toliko politika sa druge strane uvek izmiče pravu.

Stvaranje prava po meri interesa, moći i vlasti omogućava opstajanje vanpravnih odnosno ekonomsko-oligarshijskih i političko-partijski kriterijuma u primeni i tumačenju prava. Konstrukcija pravnog sistema podrazumeva mnoštvo apstraktnih normi koje daju prostor širokom tumačenju, mnoštvo pravnih praznina koje

se najčešće tumače državnim interesom, a državni interes je uvek podložan manipulaciji i uzurpaciji. Monopol izvršne vlasti, koja uvek iza sebe ima parlamentarnu većinu, podrazumeva i monopol nad izborom ili imenovanjem pravosudnih kadrova koji primenjuju pravo.

1. Politizacija društva

Gde god da pogleda, čovek vidi obeležja političkog društva. Politički simboli i oznake utisnuti su čak i u fizičku okolinu. Manifestovana u svim njenim vidovima politika postaje sastavni i neizbežni deo našeg okruženja, mišljenja i ponašanja. Politika je postala sudbina. Ako je izraz "politički čovek" odnosno "zoon politikon" ikad u istoriji imao punije značenje onda je to današnje vreme. Čovek je političko biće.

Moderno društvo sve više nosi usud politizacije celine društvenog bića, političko sve više natkriljuje društveno. "Moderna politika istupa sa apsolutnim zahtevima i hoće sve da potčini. Nije nauka, ali odlučuje o nauci i njenim rezultatima. Nije poezija, ali razbuktava u ljudima strasti i skrivene instinkte. Nije religija ali ima svoje idole i prvosveštenike. Politika je postala, za moderno čovečanstvo sudbina i svaki čovek kroz politička pitanja razjašnjava, u određenoj meri, i smisao svoje egzistencije."

Posledice politike ne mogu izbeći ni oni koji nastoje da budu nezavisni i apolitični. "Njenim pravilima i zakonitostima podležu ne samo oni koji hoće da prave politiku i bore se za moć i vlast, već i oni koji samo posmatraju ili stoje po strani i okreću politički leđa. Ravnodušnost prema politici još nikom nikada nije jamčila da neće biti pogođeni njenim posledicama. Napolitičnost je sastavni deo politike" (Kosik, 1983).

Ne radi se samo o pomodnom trendu, niti privlačnosti i teatralnosti ili zavisnosti ljudi od političkog autoriteta. Preovlađujući razlog se nalazi u tome što je stabilnost institucija političke vlasti tesno povezana sa **stepenom politizacije** individualnog, grupnog i opšteg sistema političkog ponašanja. Ovde možemo ustanoviti određene pravilnosti. Što je stepen politizacije veći to je politički sistem stabilniji. Što su politička moć i vlast stabilniji to je veća mogućnost za prihvatanje i efikasno sprovođenje konkretnih političkih odluka. "Pošto se skoro celokupan proces socijalizacije odvija pod kontrolom politike... to se politika približava idealu **totalne kontrole mišljenja, osećanja i ponašanja**" (Šušnjić, 1989). Prisilne poluge političke vlasti kao spoljašnja kontrola ponašanja ustupaju mesto tzv. humanizovanoj politici ("unutrašnja prinuda") kao procesu internalizacije onih vrsta sadržaja koji učvršćuju stabilnost postojeće politike i njene ideologije.

Epohalno orjentisana na državu i vlast, politika je posebna i izdvojena društvena delatnost nadređena drugim sferama društvenosti. Moderni politički sistem se konstituiše kao dominantan sektor odnosno podsystem društvenog sistema čija se posebnost izražava formama upravljanja celinom. Autoritativna crta političkog sistema izražava se, s jedne strane, obaveznošću njenih odluka, a sa druge strane, aktuelizacijom vanpolitičkih zona društva, intersistemskih i vansistemskih oblasti koje postaju okvir političkog protezanja moći i vlasti.

Društveni sistem se sastoji od različitih podsistema: političkog, ekonomskog, pravnog, kulturnog, religijskog, porodično-srodničkog, vojno-militarnog. Istorija međusobnih odnosa ovih podsistema je različita. U srednjem veku religija, liberalnoj epohi ekonomija, a danas politika – dominantno prevladavaju druge sektore društva. Neravnoteža među društvenim podsistemima, a posebno, dominacija jednog, danas političkog, podsistema, proizvodi autoritarno-totalitarno stanje svesti i prakse. Ili drugačije rečeno: "uvek kada se jedan poredak socijalne strukture *namegne* ostalima, onda to obično znači da on nameće i svoju viziju sveta, svoje zakone i norme ponašanja, svoje ciljeve, svoju terminologiju, svoj sistem vrednosti i *svoje kriterijume istine*" (Šušnjić, 1989). Totalitarna hegemonija političkog sistema doprinosi neravnoteži između podsistema, u korist političkog, a na štetu ostalih.

Jedno od značajnijih mesta analize savremenih političkih sistema je proces socijalizacije kao vid formatiranja političke svesti i prilagođavanje individua sistemu saobraznih ideja, principa, vrednosti, mehanizama održanja i stabilnosti. Političko kreiranje individua polazi od "prosvetiteljske koncepcije" socijalizacije koja pretpostavlja jednosmerno prilagođavanje važećem sistemu političkih odnosa. Ukoliko i dođe do stihijskih ili organizovanih promena, one se opet racionalizuju i funkcionalno orijentišu prema zadatim koordinatama održanja i stabilnosti političkog sistema. Na taj način, mlade generacije kao "budućnost društva" postaju objekti političke sudbine, a "priprema" i "dozrevanje" postaje proces nasleđivanja tradicionalnih okvira politokratskog uređenja. Tako je politička socijalizacija sredstvo i izraz društveno-političkih uslova i okolnosti.

2. Sistem

Sistem predstavlja *unutrašnju povezanost i uzajamnu međuzavisnost elemenata jedne celine i njegovu dinamičku interakciju sa okruženjem*. Ludvig fon Bertalanfi definiše sistem kao *kompleksnost elemenata koji se nalaze u interakciji, ili, sjedinjenje bilo kojih elemenata koji se posmatraju kao skladna celina*. Celina nije samo mehanički zbir pojedinih delova. Celina nastaje samo u interakciji delova, i ona je nešto više nego prosti zbir delova. Osnovna svrha sistema je očuvanje njegovog identiteta i istrajnosti u uslovima okruženja. Svaka promena sistema ima za cilj da obezbedi opstanak i preživljavanje.

Svaki deo sistema zadovoljava određenu potrebu i interes, odnosno zadovoljava određenu *funkciju*: da doprinosi *održanju i razvoju celine* sistema. Iako svaki deo-element-podsistem u strukturi sistema ima određen *stepen samostalnosti i nezavisnosti*, on je u krajnjem slučaju podređen osnovnim *imperativima* sistema. Prema tome, svako društvo je relativno stabilna struktura elemenata i delova odnosno podsistema.

Po analogiji s biološkim i mehaničkim sistemima, i ljudske tvorevine, institucije i organizacije mogu se posmatrati kao sistemi čiji se elementi - živi ljudi – pojavljuju kao nosioci različitih uloga i funkcija u sistemu. Za razliku od bioloških i pogotovo mehaničkih sistema koji ne trpe velika odstupanja od uobičajenog ili programiranog načina delovanja, ljudski sistemi su skloni mnogo **većoj invarijantnosti u delovanju**. To je posledica činjenice da je i ponašanje njihovih elemenata mnogo manje strogo determinisano, a više promenljivo. S druge strane, posledica ovih potencijalno velikih odstupanja od onoga što se smatra uobičajenim jeste visoka nepredvidljivost ljudskih sistema – ishodi njihovog delovanja uvek su neizvesni i mogu se prognozirati samo s visokim stepenom tolerancije.

3. Pojam političkog sistema

Politički sistem podrazumeva „sistem procesa, odnosa, ideja i institucija u kojima se i preko kojih se određuju globalni ciljevi društva ili ostvaruje globalno autoritativno usmeravanje društva i raspodela oskudnih društvenih vrednosti“ (V.Vasović). Izraz politički sistem je osnovna kategorija sistemsko-funkcionalne teorije u političkim naukama, čiji su tvorci američki politikolozi Dejvid Iston i Gabrijel Almond.

Dejvid Iston

Prema Dejvidu Istonu, politički sistem predstavlja dominantan podsistem globalnog društva koji izdvojen iz društvenog totaliteta karakteriše autoritativnost, autonomnost, samoreproduktivnost. Zato Iston politički sistem definiše kao „*mrežu interakcija izdvojenu iz totaliteta socijalnog ponašanja kroz koje se vrednosti autoritativno raspodeljuju*“. Na drugom mestu Iston definiše politički sistem kao «*sistem interakcija kojima se vrednosti autoritativno raspoređuju odnosno putem kojih se donose i sprovode obavezujuće odluke*. Proces pretvaranja ili konverzije je izvodiv sve dok je neki politički sistem sposoban da izmami podršku svojih pripadnika. Stoga je **politički sistem kompleksan proces konverzije putem koga se zahtevi (podrška) relevantnih subjekata građanskog političkog društva transformišu u autoritativne odluke i akcije**.

Šta znači kad kažemo da je politički sistem autoritarna alokacija vrednosti i dobara za društvo? **Vrednosti** su sve ono što ima značaj ili važnost za ljude. Vrednosti mogu biti materijalne (novac, dobra, visok standard), duhovne (sloboda, jednakost, pravda), usluge (zdravstvena zaštita, zaštita od kriminala), uslovi (zdrava okolina, povoljna klima za razvoj), simbolička dobra (statusi). **Alokacija** je proces raspodele vrednosti i dobara po nekom utvrdjenom kriterijumu. Alokacija nekima daje a neke uskracuje a još uvek je ideal uravnotežena i pravična raspodela vrednosti i dobara. Alokacija je **autoritativna** jer je članovi političke zajednice smatraju legitimnom i obavezujućom. Pitanje je zašto ljudi prihvataju odluke političkog sistema koje im ne idu u prilog ili su čak suprotne njihovim interesima.

Politički sistem istrajava sve dok su ispunjena *dva uslova*: *prvi* je da su njegovi članovi sposobni da uočavaju suštinske probleme društva i regularno donose dobre političke odluke, i *drugi*, da su njegovi članovi sposobni da **prihvate** odluke kao opravdane, **obavezujuće** i primenljive. Političke odluke, kao odgovor na promene, mogu imati i karakter modifikacije, čak i radikalne transformacije samog političkog sistema. Upravljačka sposobnost sistema izražava se u njegovoj spremnosti da modifikuje postojeće stanje i da se sam menja.

Okolina ili okruženje. Između političkog sistema i okoline konstituiše se tzv. razmenski proces. Politički sistem je okružen brojnim drugim podsistemima, kao što je prirodni, ekonomski, kulturni, obrazovni, religijski, zatim međunarodno okruženje. Dakle, okolina podrazumeva delove fizičke i socijalne sredine koja leži izvan granica političkog sistema, ali još uvek unutar društva. To je unutar društvena okolina. Međunarodno okruženje je ekstrasocijalna okolina.

Input-output proces. Međusobna relacija sistema i okruženja iskazuje se input-output procesom (input znači unošenje, stavljanje i output znači iznošenje, rezultat). Uticaj okruženja na politički sistem naziva se politički input, a reakcija političkog sistema i njegova komunikacija sa okolinom označava se terminom output. U razmenschkom procesu sa okolinom značajna je *konceptcija granice* koja omogućava da se utvrdi način na koji se promene u okolini transponuju (prenose) prema političkom sistemu.

Dve su kategorije političkog inputa: **zahtev (predmet odlučivanja) i podrška (legitimitet, podrška)**. Zahtevi su celine procesa i mehanizama putem kojih se obezbeđuje veza između društva i političkog sistema. Zahtevi su politizovane potrebe, interesi, želje, preferencije, stavovi i mnjenje pripadnika političkog društva. Oni se ispoljavaju na različite načine: na primer, kao pritisci interesnih grupa na državne organe da preduzmu određene mere, kao zahtevi stanovništva za višim standardom, kao predlozi za poboljšanje pravosudnog ili zdravstvenog sistema, kao pritisci za izdašnjim socijalnim osiguranjem. Incijative i zahtevi mogu dolaziti iz bilo koje socijalne grupe i mogu biti sasvim divergentni u skladu sa potrebama predlagača. Razlikujemo četiri osnovne kategorije zahteva:

- a) zahtevi za alokaciju (raspodelu) dobara i usluga;
- b) zahtevi za regulaciju ponašanja;
- v) zahtevi za regulaciju političke participacije;
- g) zahtevi za političku komunikaciju i informaciju.

Obim i različitost, način artikulacije i agregacije ovih difuznih i neizdiferenciranih želja i preferencija, interesa, određen je tzv. *strukturnim regulatorima* kao što su političke partije, interesne grupe, mas mediji. Pored strukturnih, razmenski proces podrazumeva i *kulturne regulature*, posebno političku kulturu čija je osnovna funkcija preobražavanje interesa, potreba i aspiracija u dominantne političke zahteve.

Podrška se ispoljava u veoma širokom rasponu od direktnog ispoljavanja patriotizma i lojalnosti do posredne podrške u obliku redovnog plaćanja poreza, povećanog izlaska na izbore, aktivnog uključivanja građana u politički život, iskazivanje visokog poverenja ili nepoverenja u institucije. Podrška i zahtevi čine

„sirovi materijal“ politike koji politički sistem obradjuje i preradjuje, na koje reaguje donošenjem političkih odluka, zakona, formulisanjem politika za pojedina područja, raspodelom javnih sredstava

Autput proces podrazumeva odgovor sistema na politizovane zahteve građanskog društva i okruženja. Taj proces počinje procesom interpretacije i razumevanja problema a završava se donošenjem političkih odluka. Ova funkcija se još naziva i vladavinska funkcija razmenskog procesa.

Kapacitet ili upravljačka sposobnost političkog sistema podrazumeva njegovu sposobnost i mogućnost da se suoči sa problemima koji su uslov njegovog preživljavanja i funkcionisanja. Funkcija političkog sistema podrazumeva stvaranje i efektivno realizovanje opštivih, generalizovanih i opšteobavezujućih političkih odluka. Funkcionalni učinak političkog sistema usmeren je na specijalizovane podsisteme i podrazumeva odgovor na zahteve i potrebe građanskog društva koje sistem „obskrbljuje obavezujućim odlukama“.

Rastuća složenost savremenog društva je realnost sa kojom se suočavaju sve demokratske vlade sveta. Preopterećenost sistema koja se javlja kao posledica hiperaktivnog pluralističkog društva, dovodi do „demokratske neupravljivosti“. Norberto Bobio (1995) govori o „imanentnoj nesposobnosti upravljanja“ koja se prepoznaje u nekoliko tipičnih situacija:

(a) nesrazmera između inputa i autputa odnosno disproporcije-disharmonije između mnoštva potreba i zahteva građanskog društva i okruženja i nemogućnosti adekvatnog odgovora sistema;

(b) neravnoteže između legitimnih prava i zahteva politički subjektiviranih građana i deficita kompetencija institucija sa svim manama spore parlemantarne procedure odlučivanja;

(v) u odnosu na autoritarne i autokratske, demokratski sistemi su otvoreni za ispoljavanje različitih konflikata. Osnovno pitanje je - kako usmeriti manifestovanje konflikata u okvire mirne i civilne političke procedure? Što su sukobi oštriji i intenzivniji to je teže njima politički upravljati. Mnoštvo artikuliranih interesa izvire iz mnoštva klasno-slojnih, proizvodnih, nacionalnih, kulturnih, ideoloških grupnih struktura. Što je struktura društva složenija, a interesi teže pomirljivi, to je teže njima i upravljati;

(g) svaki pluralizam interesnih podstruktura implicira kompeticiju i određenu distribuciju moći i uticaja. Što je moć više difuzna i podeljena to je i uticaj na centre odlučivanja izraženiji, a političko upravljanje i regulativna sposobnost države smanjeni.

Gabriel Almond

Drugi veliki predstavnik teorije političkog sistema je Gabriel Almond, koji se nadovezuje na Istona i uvodi komparativni metod, nadvladava ograničenosti koncepta države i vladavine. Umesto pojma država on uvodi pojam političkog sistema, umesto pojma moći pojam funkcije (uloge), pojmu institucije dodaje institucionalna struktura i uvodi pojam političke kulture. Politički sistem Almond definiše kao sistem interakcije koji postoji u svim nezavisnim društvima, a čija se funkcija izražava u integraciji i adaptaciji pomoću upotrebe, manje ili više, ispoljenih sredstva prinude“. Osnovna obeležja svih političkih sistema su:

(1) univerzalnost političke strukture: svi sistemi, od najjednostavnijih do savremenih složenih) imaju svoju institucionalnu strukturu, iako stepen njihove razvijenosti i specijalizacije može biti različit. Politička struktura je sistem međusobno povezanih uloga (funkcija)

(2) svi politički sistemi raspolažu sa pravnim formama delovanja posredstvom kojih održavaju politički poredak;

(3) politički sistem je jedan od podsistema društva (pored pravnog, ekonomskog, kulturnog...sistema) čije su funkcije univerzalne. Postoje dve vrste funkcija: input funkcije i autput funkcije. Almond razlikuje sledeće input funkcije: *politička socijalizacija* (proces socijalnog i političkog učenja preko koga se pojedinac priprema

i uvodi u politički život, prihvatajući vrednosti i norme ponašanja datog društva), *politička artikulacija* (uobličavanje i izražavanje potreba, interesa, vrednosti i očekivanja subjekata i mogućnost da tako iskazani postanu deo procesa odlučivanja), *politička agregacija* (povezivanje, približavanje, sinteza, stavova, potreba, interesa, vrednosti i očekivanja građana i grupa, njihovo prenošenje u sistem preko partija, saveza), *politička regrutacija* (oblikovanje specijalizovanih političkih uloga, izbor i selekcija političkih elita i nosilaca političkih alternativa), *politička komunikacija* (sistem medija kojima se prenose sve input funkcije u proceduru odlučivanja). Druga frsta su autput, autoritarne funkcije (vladavinske funkcije) preko kojih vlast deluje u društvu. To su funkcije donošenja, primene, tumačenja i vrednovanja odluka i normi ponšanja.

(4) Autoritarne, vladavinske, upravljačke, autput funkcije ili učinci sistema ostvaruju se preko četiri vrste performansi: (a) ekstraktivne performanse odnose se na sredstva, instrumente (porez, vojna obaveza, lojalnost) preko kojih politički sistem obezbedio finansijske, personalne, materijalne resurse za sprovođenje svojih ciljeva i zadataka; (b) distributivne performanse podrazumevaju oblike i načine kao se dobra, službe, vrednosti raspoređuju u društvu, koje su grupe pri tome na dobitku, a koje su pogodjene; (c) regulativna performansa (pravo) označava normativne zateve, uključujući i podsticajne i prisilne mere kojima se normativni zahtevi sprovode; (d) simboličke performanse podrazumevaju učvršćivanje građanskog, političkog i državljanškog identiteta i legitimiteta u cilju povećavanja integrativnog i upravljačkog kapaciteta sistema.

(5) Vladavinske autput odluke mogu imati manji ili veći učinak. Zato Almond razlikuje dve kategorije: kategoriju autputs-a i kategoriju autcoms-a. Autcoms označava stvarne rezultate upravljačkih napora i vrednovanje tih rezultata

(6) Svaki politički sistem ima svoju političku kulturu. Tako se politički sistem i određuje kao sinteza političke strukture i političke kulture. "Politički sistem je intereakcija uloga, struktura i subsistema i osnovnih priholoških obeležja koji utiču na ovu unterakciju...Pojmovi struktura i kultura su od ključnog značaja u sistemskoj analitičkog šemi sistema.

Faze političkog sistema

Žan Blondel je tumčeći lstonov model politike posebno ističe procesualnost donošenja političkih odluka koje se odvija u tri sukcesivne faze. Ove faze još se zovu i faze policy-procesa

- (a) Politika je prvo inicirana u formaciji političkog inputa
- (b) Faza formulacije i elaboracije koja se odvija u "crnoj kutiji" (centralni konvertor) odnosno u institucijama sistema
- (c) Implementacija je sprovođenje politike u delo
- (d) Vrednovanje li ocena učinaka i uspeha politike
- (e) Odluka da se nastavi neka politika, njena dorada ili odustajanje od nje

Politika ne mora biti inicirana samo iz okruženja ili društva jer se često dešava da i sami državni organi odnosno institucije pokreću inicijative na osnovu vlastitih uvida i vlastitih razloga.

Struktura pojma politički sistem obuhvata sledece elemente:

1. politika
2. politički subjekti
3. politički odnosi i politička komunikacija
4. političke institucije
5. političke organizacije (pokreti, partije, grupe)
6. politička kultura
7. odnos politike i prava (politikologija prava)

Politika: pojam i različita značenja pojma

Značenje reči politika. Politika je jedan prastari pojam kojim se označava organizovan, uređen i usmeren život ljudi u zajednici koji se kreće prema zajedničkom cilju. Politika je jedan od najopštijih i najznačajnijih pojmova klasične i moderne društvene nauke. Nema značajnijeg filozofa i društvenog naučnika kroz istoriju koji se nije bavio određenim aspektima politike. Zato je istorija nauke o politici duga i poklapa se sa istorijom ukupne društveno-naučne misli. Pošto je politika složena i kompleksna pojava, ona ima i različite jezičke varijacije i različita značenja.

Pod politikom se podrazumeva „delatnost usmerenu na osmišljavanje, organizovanje, vođenje i regulisanje zajedničkog života ljudi, u skladu sa njihovim potrebama, interesima, predstavama, ciljevima i sredstvima u određenoj zajednici, uz saglasnost svih ili uz podčinjavanje (sa pristankom ili bez pristanka)“ (Čupić).

Poreklo reči politika je starogrčko. Iz korenske reči **polis** izvedeni su i drugi izrazi i značenja, a latinske spone prema modernom izrazu reči jesu **Politia** i **Politica**.

Kod Grka	Kod Rimljana	Značenje
Politea	Civitas	Javni poredak, ustav
Polites	Cives	Građani, članovi političke zajednice
Politikos	Civilis	Pridev za građanski državni život
Ta politika	Res publica	Javni poredak, javnost
Politika tehne	Politica	Političko umeće i veština

U savremenom engleskom jeziku razlikujemo tri značenjska izraza za politiku ili tri dimenzije pojma politika.

Termin	Značenje
<i>Polity</i>	podrazumeva formalnu, normativnu odnosno institucionalnu dimenziju politike, institucionalni i normativni sklop političkog sistema odnosno forme političke organizacije društva, regulaciju postupaka i procedura, političke institucije. To podrazumeva i izborni i drugo zakonodavstvo kojima se pravno regulišu procedure i ponašanja političkih subjekata.
<i>Politics</i>	ima proceduralno značenje (politika kao politički proces) i podrazumeva politički proces odnosno naštanje, izražavanje, sukob, posredovanje i usaglašavanje interesa subjekata u polju javnog delovanja . Politika se odnosi i načine i mehanizme regulisanja konflikata. Ovde spadaju klasični politički koncepti kao što je moć, konflikt, konsenzus, legitimitet.
<i>Policy</i>	ima funkcionalno značenje i podrazumeva materijalnu ili sadržinsku stranu politike koja se odnosi na pretpostavke, sadržaje i posledice javnog odlučivanja i način sprovođenja političkih odluka , obrada i rešavanje problema putem administrativno-upravnog sistema. Rezultat politike su obavezujuće autoritativne odluke i njihovo sprovođenje. Ona obuhvata tzv „javne politike“ (ekonomska, kulturna, obrazovna, socijalna, ekološka, naučna politika).

U srpskom i drugim slovenskim jezicima jedna reč, dakle politika, ima šire značenje, ona je najopštiji pojam i označava različite aspekte i strane političke stvarnosti i izražava različite klase političkih pojava i procesa u društvu. Dakle, taj pojam kod nas uključuje sve tri navedene dimenzije politike. Zato je neophodno razlikovati opšti pojam politike, s jedne strane, od operativnih pojmova, koji ulaze u sastav opšteg pojma politike.

Zato pojam politike ima različita shvatanja i tumačenja pa stoga postoje metodološke teškoće u definisanju pojma politike. Otuda mnoštvo definicija politike. Koliko autora toliko i odrednica politike. Zbog toga je neophodno klasifikovati različite teorijske i naučne pravce u definisanju i izučavanju politike.

Epohalno istorijska značenja.

Politika kao civilizacijska tvorevina imala je kroz istoriju različit karakter, sadržaje, oblike i funkcije, pa prema tome, i različita teorijska i praktična značenja. Kroz istoriju nalazimo različita shvatanja i praktikovanja politike. U političkoj nauci, istorijski razlikujemo klasično i novovekovno odnosno moderno značenje pojma i prakse politike, mada i unutar svakog epohalnog pojma imamo različita poimanja politike. Politika se sve do novovekovlja (kao uostalom i društvo, pravo, ekonomija) proučavala u okviru praktične filozofije, a sa radjanjem naučnog i metodološkog pozitivizma u Engleskoj i Francuskoj, politika postaje predmet proučavanja posebne nauke, politikologije, kao empirijske naučne discipline. Sve ono što danas proučavaju različite društvene nauke, nekada se proučavalo u okviru Praktične filozofije, a sve ono što danas proučavaju prirodne nauke, nekada se proučavalo u okviru Teorijske filozofije.

Klasično ili antičko shvatanje. Aristotel je politiku definisao praktična delatnost razboritog i pravičnog upravljanja zajednicom polisa. Razboritost kao svojstvo politike odnosi se na pretvaranje mogućeg u stvarno u uslovima promenljive društvene prakse. Pravičnost kao svojstvo antičkog koncepta politike odnosi se na pravično rasuđivanje sa svrhom ostvarivanja opšteg i zajeničkog dobra. Spoj etike i politike je paradigma antičkog javnog života. Etika predstavlja učenje o individualnim vrlinama, a politika znači ostvarenje

tih vrlina na nivou zajednice – polisa. Etika je utoliko pretpostavka za politik. Učešće ljudi u životu zajednice, kao preduslov za sticanje građanskog statusa, je jednako i slobodno za svepa se zbog toga se politički poredak uspostavlja kao horizontalni odnos slobodnih i jednakih ljudi (građana).

Međutim, antička politička misao i praksa nije ostala nezavisna od robovlasničkog karaktera društva. Samo neki su sticali građanski status, dok su drugi (robovi, stranci i ljudi izopšteni praksom ostrakizma) koji su prirodno nepodobni za politiku, živeli su u poretku oikosa, kao sfere nužnosti. Zato je klasična politika imala ekskluzivni karakter.

Novovekovno značenje politike. Makijaveli je začetnik drugačijeg svatanja politike u odnosu na antičko. Politika nije etičko i razborito postupanje. Politika je tehnika ili veština vladanja. Politička struktura društva sastoji se od onih koji vladaju (politička elita) i onih koji se pokoravaju (narod, masa), a odnosi između ova dva pola izražavaju se kao sistem vertikalne nadređenosti i podređenosti. Da bi vlast bila stabilna ona mora oblikovati lojalnost podanika. Prema tome, *politika je umešnost zasnivanja (dolaženja), učvršćivanja, očuvanja i uvećanja* moći i vlasti i ostvarivanje određenih interesa.

Sveobuhvatna politizacija društvenog života u novovekovlju stvara masovno političko društvo. Pojedinaac postaje „masovni čovek“ kao oznaka onih karakteristika ponašanja koje su sadržane u tzv. „zajedničkom tipu“ ličnosti. Politika postaje način ujedinjavanja izolovanih pojedinca u jedinstven okvir suverene države. Proces politizacije podrazumeva podružljavanje politike i njeno širenje na građansko društvo. Tako, ona dobija inkluzivni karakter jer se krug subjekata širi do opšteg i jednakog prava na političku participaciju i bavljenje politikom.

Sistemskofunkcionalno značenje politike je savremeno značenje koje datira od polovine prošlog veka. Politika se definiše *kao proces upravljanja složenim dinamičkim podsistemima društva, sa ciljem da se, u kontekstu protivrečnog okruženja, stvore pretpostavke za nesmetanu stabilizaciju i legitimaciju institucija političkog odlučivanja*. Tako, politika postaje profesionalna delatnost upravljanja i odlučivanja u skladu sa dominantnim političkim i interesnim orijentacijama i očekivanim građanskog društva. Politika je upravljačka delatnost odlučivanja, u uslovima promenljivih okolnosti, u cilju stabilizacije ili transformacije političkog sistema.

Politika je aktivnost kroz koju ljudi stvaraju, čuvaju i menjaju generalna pravila po kojima žive – kaže Hana Arendt. Politika je time neodvojivo povezana sa fenomenima konflikta i saradnje. S jedne strane, postojanje sukobljenih mišljenja, različitih želja, i suprotnih interesa dovodi do neslaganja oko pravila po kojima ljudi žive odnosno treba da žive. S druge strane, ljudi prepoznaju da moraju da rade i žive sa ostalima kako bi uticali na ova pravila ili bili sigurni da su ona održiva – otuda i Hana Arendt daje definiciju politike kao „delovanje u zajedništvu (zajedničko delovanje)“. Zbog toga je suština politike često prikazana kao proces *rešavanja konflikata*, u kome se sukobljena mišljenja ili takmičarski interesi mire jedni sa drugima. Ipak, bolje je o politici u njenom širem smislu razmišljati kao o potrazi ili težnji za rešavanjem konflikata nego kao o postignuću razrešenja konflikta, jer nisu ili ne mogu svi konflikti biti razrešeni.

Kada govorimo o politici uvek je reč o donošenju odluka koje se tiču zajedničkih i suprotnih interesa. Zato politika i znači aktivnost kojom se unutar zadate zajednice mire različiti i suprotni interesi. Politika podrazumeva pregovore, kompromise i dogovore u cilju donošenja i sprovođenja političkih odluka

Miler (1991) definiše politiku kao „proces kojim neka grupa ljudi, čija su mišljenja, stavovi, interesi na početku različiti, donosi kolektivne odluke koje se prihvataju kao obavezujuće za grupu i koje se sprovode kao zajednička politika“.

Sferna ili podsistemska ili podstrukturalna značenja

Politika je sinonim za svaku organizovanu aktivnost ljudi koji teže ostvarivanju nekog cilja ili zaštitu i afirmaciju interesa i potreba. Pojmljena na ovaj način, ona postaje upotrebljiva za različite društvene oblasti. Tako razlikujemo unutrašnju i spoljnu politiku; državnu, partijsku i politiku građanskog društva; opozicionu i vladajuću politiku; ekonomsku, kulturnu, obrazovnu, naučnu itd politiku; poslovnu i sindikalnu politiku odnosno politike preduzeća. Prema tome, svaki podsistem, sfera ili podstruktura društva artikuliše i promoviše politiku koja proizilazi iz unutrašnjih imperativa, potreba i interesa datog društvenog entiteta sa ciljem da se sačuva i izrazi njen identitet u pluralističkoj strukturi društva.

Normativno i realno u politici

Realistički pristup posmatra politiku onako kako se ona manifestuje u realnosti a politička teorija se svodi na deskriptivno-analitičko sagledavanje tako ispoljene realnosti, odnosno onoga što jeste. Suprotno tome, politika se posmatra i preskriptivno i normativno, dakle, kao ono što bi trebalo da bude ili ono što treba ostvariti i realizovati.

Realističko sagledavanje politike interesuje «konkretna istina stvari», dakle posmatranje i registrovanje političkih činjenica bez «moralističkog simuliranja», dakle politika koja ne mari za ideale, norme i pravdu. Normativno-preskriptivna politika kreće se u okvirima političke filozofije i političke teorije obraćajući pažnju na ideale, norme, principe. Dakle, ona se kreće u kategoriji «trebanja», a odnos prema realnim činjenicama je prevashodno kritički, često i kritizerski. Ovakvo dosledno shvatanje politike često se preobražava u kritički perfekcionizam koji ne sagledava prirodnu činjenicu da politički ideali i stvarnost nikada ne mogu da dostignu liniju poklapanja, uravnoteženja ili potpunog sklada. Radikalni perfekcionizam je jednostran i često pogrešan način shvatanja političke realnosti bez jasne razlike između „dobro shvaćenih ideala“, principa i vrednosti i „loše shvaćenih ideala“ odnosno između dobro primenljivih i loše primenljivih političkih uzora. Pitanje je da li je moguće apriorno utvrditi šta je moguće a šta nemoguće u realizaciji politike.

Kritički perfekcionizam često dovodi do radikalizma i diktature. Kritika politike sa stanovišta ideja, istine i pravde nema osećaja za realnost, ona je autistična. Ljudi nisu anđeli a život na zemlji nije rajski. Radikalno-realističko stanovište politike stvara pesimizam, pasivizam, otuđenje. I realisti i idealisti uvek završavaju kao očajnici, pesimisti, diktatori ili anarhisti.

Sužavanje i pojednostavljivanje političkih pojava uvek postoji kada se o nekoj političkoj pojavi, vrednosti, praksi formira stav na osnovu ograničenog iskustva jedne grupe, zemlje ili regiona, bez mogućnosti sagledavanja različitih iskustava drugih. Što je čovek iskusniji on je mudriji i svestraniji. Jer svako konkretno iskustvo je realizacija samo jedne mogućnosti u bogatstvu drugih.

Stanovište političkog empirizma smatra da je jedini i najpouzdaniji kriterijum istraživanja politike onaj koji posmatra političke činjenice i pojave onako kako se ispoljavaju. Osnovni predmet empirizma je ono što se događa u političkoj stvarnosti. Stoga je, politika prtvranje mogućeg u stvarno.

S obzirom na ispoljavanje pojedinih strana ili dimenzija politike, kristališu se pojedini aspekti koji osvetljavaju jednu ili drugu dimenziju. Prema tome, jednostrano tačne teorije osvetljavaju i akcentuju pojedine vidove ispoljavanja političke aktivnosti.

Primer: Kosovo. Šta je stvarno i moguće u srpskoj politici prema kosovu?

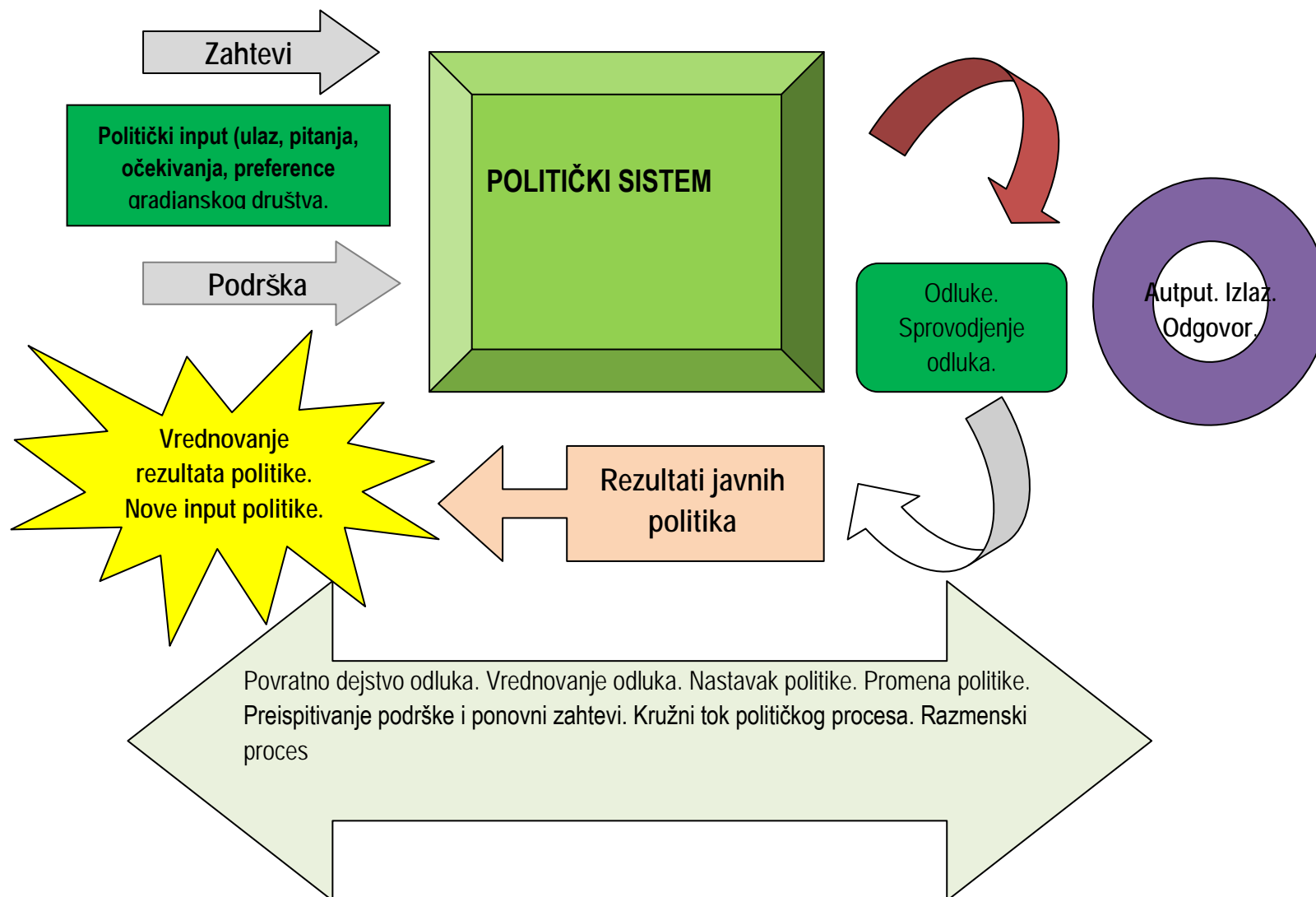
Struktura pojma politika

U strukturi reči politika sadržani su sledeći, niži, operativni pojmovi koji ulaze u sastavne elemente pojma politika: moć, vlast, potreba-interes, želje-nade-očekivanja, vrednost-norma, cilj-sredstvo, izbor-odlučivanje, javnost, organizacija, država, konflikt-konsenzus, vladavina, upravljanje. Svi navedeni operativni pojmovi biće poseban predmet izučavanja.. Politika je definisana na mnogo različitih načina: kao ispoljavanje imoći,

kao praktikovanje autoriteta, donošenje kolektivnih odluka, alokacija iscrpljivih resursa i vrednosti, praksa prevare i manipulacije, itd. Često je cilj politike da ostvari određeni interes ili da zadovolji određene potrebe.

Koncept političko sistema jednostavnije je shvatiti iz njegovog šematskog prikaza nego kao opisni prikaz. Zato ga krajnje pojednostavljeno prikazujemo u ovom dijagramu.

Sematski model političkog sistema Dejvida Istone

Sema političkog sistema Gabrijela Almonda

